ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ СТУДЕНТІВ ПСИХОЛОГІВ НУЦЗУ

SPECIFICS OF PROFESSIONAI IDENTIY AND PSYCHOIOGICAL WELL-BEING OF STUDENTS-PSYCHOLOGISTS OF NUCDU

Надія Павлівна Сергієнко
Національний унівеверситет цивільного захисту України
м. Харків Україна
Nadine_S@i.ua

Анотація. В роботі розглядається сучасний стан проблеми професійної ідентичності та психологічного благополуччя студентів психологів. Проведено дослідження по вивченню взаємозв'язку феномену психологічного благополуччя з професійною ідентичністю студентів-психологів НУЦЗУ.

Ключові слова. Професійна ідентичність, студенти психологи, психологічне благополуччя.

Abstract. Study reviews current state of the problem of professional identity and psychological well-being of students-psychologists. research was conducted to analyze the relationships between the phenomenon of psychological well-being and the professional identity of students-psychologists in NUCDU.

Key words. Professional identity, students-psychologists, psychological well-being

Сучасні тенденції зміни усіх сфер життєдіяльності людини, якими просякнуте суспільство, обумовлюють наявність потреби в вивченні психологічного благополуччя особистості. Феномен психологічного благополуччя розглядається в багатьох науках: філософії, медицині, психології, соціології. Теоретичну базу для розуміння цього феномену заклали дослідження Н. Бредберна, згідно з якими психологічне благополуччя розглядається як відчуття щастя та суб'єктивного відчуття загальної задоволеності життям[1]. Поняття «психологічне благополуччя» описує стан і особливості внутрішнього світу людини, які визначають переживання благополуччя, а також поведінка, яка продукує і проявляє ситуативне благополуччя. Аналіз останніх психологічних досліджень показав зростаючий інтерес до вивчення психологічного благополуччя особистості в контексті професійної діяльності. Це продиктовано інтересом до поліпшення якості професійного життя людини і підвищення ефективності праці. Беручи до уваги той факт, що становлення професійної ідентичності майбутніх фахівців у сфері психології відбувається нині в Україні у надзвичайно складних та нестабільних умовах − як соціально-економічних і військово-політичних, так і соціально-психологічних. Для сьогодення є характерними: злам стереотипів, нестійкість, певний хаотичний стан, неврівноваженість соціального функціонування як окремої людини так і суспільства в якому вона існує. Усе це обмежує адаптаційні можливості людини і створює додаткові труднощі, зокрема, у професійній ідентифікації.

У професійній сфері людського життя, переживання ідентичності є одним з ключових чинників успішної реалізації людини як професіонала. Формуючи професійну ідентичність, майбутні психологи корегують власний стиль роботи, починають усвідомлювати свої професійні можливості, вчяться управляти розвитком власної кар'єри, підвищують

[1] Мищенко Т. В. Становление профессиональной идентичности у студентов педагогического вуза / Т. В. Мищенко. –Ярославль: Лидер, 2005. – 124 с.

професійну компетентність. Наявність професійної ідентичності передбачає, що особистість визначає себе у змісті та структурі професійної діяльності, ототожнюється з нею. Її характеризує прийняття провідних професійних ролей, цінностей, норм, що спонукають особистість до ефективної професійної діяльності та до постійного професійного самовдосконалення.

Професійна ідентичність утворюється в результаті співвіднесення інтеріоризованих моделей професії і професійної діяльності з професійною «Я-концепцією». Професійна ідентичність вимагає прийняття людиною певних ідей, переконань, оцінок, правил поведінки, що прийняті і поділяються членами професійної групи. Більшість дослідників цього психологічного феномену вважають, що в силу вікових особливостей саме період навчання у вищому навчальному закладі є одним із найважливіших у ідентичності, яка виступає суттєвим аспектом самопізнання, без якого не можливо оптимізувати функціонування людини у відповідній сфері діяльності.

В зарубіжній психології проблему ідентичності вивчали З. Фрейд, Е. Еріксон, Е. Фромм, Ч. Кулі, Дж. Мід, Е. Сміт, Дж. Фіней, В. Джеймс та ін.[2].

Вітчизняні дослідники зробили важливі кроки у вивченні ідентичності (Н.В. Антонова, Т.М. Буякас, П.І. Гнатенко, О.Л. Шульган, Н.О. Чураєва, О.М. Галкіна, О.В. Бичко, Л.І. Науменко, Е. Сміт, В.Ю. Хотинець)[3].

Вивчення взаємозв'язку професійної ідентичності та психологічного благополуччя студентів-психологів дозволить істотно просунутися у проблемі вибору особистістю адекватних стратегій, які формують фахівця, підвищують якість життя і сприяють більш повній його самореалізації. Результати дослідження можуть бути використані викладачами ВНЗ для об'єктивної оцінки рівня або результативності професійної діяльності майбутніх психологів, прогнозування їх індивідуальної успішності та надійності. Також можуть бути корисними при розробці спеціальних програм професійно-психологічної підготовки фахівців, а також психотренінгових програм, спрямованих на формування та розвиток у них професійно важливих якостей, необхідних для виконання своїх функціональних обов'язків на високому рівні.

Мета дослідження – дослідити взаємозв'язок феномену психологічного благополуччя з професійною ідентичністю студентів-психологів НУЦЗУ.

Проблеми ідентичності та набуття психологічного благополуччя особистістю в психології не є новими, проте, залишаються актуальними навіть після того, як протягом понад сторіччя багато видатних вчених залучались до вивчення цих психологічних феноменів.

Незважаючи на великий обсяг емпіричних досліджень та розробку різних теоретичних підходів до їх інтерпретації, шляхи практичного розв'язання проблем ідентичності сучасної людини багато в чому лишаються нез'ясованими. Пояснюється це тим, що ідентичність - один з фундаментальних компонентів і механізмів розвитку самосвідомості, а цей процес опосередкується соціокультурними та історичними обставинами життя, індивідуальним життєвим шляхом людини, тобто чинниками, які постійно змінюються, відзначаючись надзвичайно високою динамічністю.

Професія психолога є особливим видом діяльності, яка вимагає, крім знань, певних особистісних якостей, особливої структури світогляду. Тому разом з теоретичними знаннями і професійним вмінням, які є фундаментом будь-якої професії, особистості, які набувають психологічну спеціалізацію, потребують комплексного психолого-педагогічного підходу до створення умов особистісного зростання в процесі становлення професійної ідентичності.

---

[2] Карпин Г. П. Социальная идентичность и профессиональный опыт личности / Г. П. Каргин. – М.: ПЕРСЭ, 2000. – 361 с.

[3] Ермолаева Е. П. Профессиональная идентичность как комплексная характеристика соответствия субъекта и деятельности / Е. П. Ермолаева. // Психологическое обозрение. – 1998. –№ 2. – С. 34–39.

Ядов В. А. Социальные и социально-психологические механизмы формирования идентичности личности / В. А. Ядов. – Самара: Бахрах, – 360 с.

Основним фактором, який визначає професійну придатність психолога є гуманістична спрямованість його особистості, яка забезпечується такими особистісними характеристиками як особистісна та соціальна відповідальність, визнання цінності кожної людини, почуття соціальної справедливості, терпимість, ввічливість, порядність, готовність зрозуміти інших та прийти їм на допомогу. Для психолога як професіонала важливого значення набуває його особистість, яка є в даному випадку головним інструментом професійної діяльності. Тому в структурі особистості найбільшого значення набувають певні якості. Умовно їх об'єднують в групи: перша група висуває вимоги професійної діяльності до психічних процесів особистості практичного психолога – пізнавальних (сприймання, пам'яті, мислення, мовлення, уваги та уяви), емоційних (психічна врівноваженість, стабільність і ін.) та вольових (саморегуляція, цілеспрямованість, наполегливість, активність, рішучість і ін.), психоемоційних станів (стресостійкість, життєрадісність і ін.). Друга група об'єднує такі якості як адекватна самооцінка та рівень домагань, самокритичність, здатність до самоаналізу, самоконтролю поведінки. І третя група передбачає достатній прояв міжособистісних якостей, таких як соціабельність, комунікабельність, емпатичність, красномовність та зовнішня привабливість, як передумови здійснення певного вплив на іншу особистість[4] . Отже, майбутній психолог для успішного виконання професійної діяльності має бути психологічно благополучним, тобто здійснювати значну внутрішню роботу з аналізу власних ресурсів та їх відповідності до вимог професії, оскільки професія психолога висуває певні вимоги до індивідуальних характеристик особистості.

Дослідження по вивченню взаємозв'язку психологічного благополуччя з професійною ідентичністю студентів-психологів НУЦЗУ ми проводили на базі Національного Університету Цивільного Захисту України. У досліджені брали участь студенти першого курсу (29 осіб) та студенти п'ятого курсу соціально-психологічного факультету (25 осіб).

Професійна ідентичність студента – це єдність уявлень про самого себе, емоційних переживань і усвідомленої активності, пов'язаних з набуттям професії, на основі якого з'являється відчуття тотожності з самим собою як майбутнім фахівцем. Система уявлень про самого себе в рамках професійної ідентичності студента містить уявлення про себе як про майбутнього фахівця (який належить до певної професійної групі), про своїх професійні і учбові цілі, про свої здібності реалізації цих цілей.

Для вивчення особливостей становлення професійної ідентичності студентів соціально-психологічного факультету ми використали методику вивчення статусів професійної ідентичності А. А. Азбель яка спрямована на визначення статусу професійної ідентичності, на якій людина знаходиться в процесі професійного самовизначення, та отримали результати , які свідчать про те, що більшість студентів майбутніх психологів характеризується сформованою професійною ідентичністю, можна припустити, що це є результатом достатньої обізнаності студентів про їх майбутню професію, спектр основної діяльності та необхідними навичками для подальшого розвитку в ній.

У групі студентів 1-го курсу показники рівня нижче середнього статусу несформованої професійної ідентичності є більшими ніж дані показники в групі студентів 5-го курсу. В показниках обох груп були виявлені розбіжності на високому рівні статистичної значущості $p \leq 0.01$.

В показниках рівней статусу мораторію стану професійної ідентичності (а саме нижче середнього) достовірні розбіжності виявлено на рівні $p \leq 0.05$, що свідчить про виявлені достовірні статистичні відмінності. Інші показники статусів професійної ідентичності не мають достовірних розбіжностей.

Психологічне благополуччя особистості є цілісним психологічним утворенням, заснованим на переживанні відчуття задоволеності собою, навколишнім світом у цілому і його окремими сферами, пов'язане з цінностями і потребами, і несе в собі оцінку, засновану

---

[4] Эриксон Э. Г. Идентичность: юность и кризис / Эрик Эриксон. – М.: Прогресс, 1996. – С. 28-45.
Якунин В. А. Психология учебной деятельности студентов / В. А. Якунин. – СПб. : Михайлов, 2000. – 348 с.

на соціальному порівнянні, а також, котре розкривається повнотою самореалізації людини в конкретних життєвих умовах і обставинах.

Для вивчення особливостей задоволеності життям студентів соціально-психологічного факультету ми використали методику експрес-діагностики рівня психоемоційного напруження і його джерел В. С. Копіна, Е. А. Суслова, Е. В. Заікіна. Отримані результати свідчать про те, що у досліджуваних групах на високому рівні задоволеності життям спостерігаються достатні розбіжності на рівні значущості $p \leq 0.01$. Студенти 5-го курсу показали більші показники задоволеність життям і як наслідок психологічного благополуччя. Особистості, що мають більш високий рівень задоволеності життям здатні при усвідомленні свого життя кожен раз відчувати умиротворення, спокій і гармонію, виявляти позитивні емоції при уявному зіставленні своїх цілей, бажань, намірів, сподівань з фактичними результатами, нинішнього свого стану з минулим, зважування перспектив на майбутнє, порівняння свого життя із життям оточення.

Рівень психологічного благополуччя визначається ними як «інтегральний показник ступеня спрямованості людини на реалізацію основних компонентів позитивного функціонування, а також ступеня реалізованості цієї спрямованості, суб'єктивно виражається в відчуття щастя, задоволеності собою і своїм життям». Задоволеність життям виступає в якості найважливішого внутрішнього фактору людини, що визначає і її соціальну активність, і взаємини з іншими людьми, і ставлення до самого себе як до особистості. Таким чином можемо зробити висновки, що більшість студентів майбутніх психологів 5-го курсу відчувають себе психологічно благополучними на високому рівні

Психологічне благополуччя може розглядатися як душевний комфорт – узгодженість психічних процесів і функцій, відчуття цілісності, внутрішньої рівноваги, задоволеність собою та своєю діяльністю. Психологічне благополуччя більш стійке у разі гармонії особистості. Психологічна гармонія особистості може включати у себе безліч факторів, одним з яких являється переживання відчуття задоволення від професійного становлення особистості на своєму професійному шляху.

Психологічне благополуччя є результатом переживання особистістю успіхів чи досягнень у професійній реалізації, гармонії у особистому житі, реалізацією особистістю власного потенціалу тощо

Для перевірки поставленої гіпотези у нашому дослідженні взаємозв’язку психологічного благополуччя з професійною ідентичністю студентів-психологів ми використали коефіцієнт кореляції Пірсона. Результати свідчать про те, що: коефіцієнт кореляції між рівнем психологічного благополуччя і професійною ідентичністю студентів-психологів НУЦЗУ дорівнює 0.47. Взаємозв’язок між рівнем психологічного благополуччя і професійною ідентичністю виявлено на рівні статистичної тенденції ($p \leq 0,01$).

Таким чином, використавши коефіцієнт кореляції ми можемо підтвердити поставлену нами гіпотезу, а саме - між рівнем розвитку професійної ідентичності студентів-психологів та рівнем психологічного благополуччя існує зв’язок.

Студентський період займає особливе місце в процесі формування професійної ідентичності. Особлива актуальність проблеми професійної ідентичності студентів пов'язана з маргінальністю їх статусу: вони вже не школярі, але ще не можуть вважатися повноцінними професіоналами. Тому професійна підготовка студентів у вищому навчальному закладі може бути ефективна лише в тому випадку, якщо вона орієнтована не на формування абстрактного фахівця з набором певних якостей, а на становлення його професійної ідентичності, яка виступає в якості системоутворюючого фактору у розвитку молодої людини як професіонала, сім'янина і громадянина своєї країни.

У той же час у практиці підготовки психологів сьогодні практично відсутня цілеспрямована робота по вивчення сформованої структури професійної ідентичності та формування ідентифікаційних структур, адекватних новим соціально-економічним умовам. Тому одним із завдань підготовки фахівців психологів у Внз є пошук нових шляхів, нових

способів розвитку професійної ідентичності студента за умови поваги його самобутності як особистості, розвитку його унікальності у відповідності з моральними і духовними цінностями нашого соціуму.

Висновки Теоретичний аналіз психологічних особливостей розвитку професійної ідентичності та феномену психологічного благополуччя студентів-психологів дозволяє нам зробити висновок, що поняття «психологічне благополуччя» описує стан і особливості внутрішнього світу людини, які визначають переживання благополуччя, а також поведінка, яка продукує і проявляє ситуативне благополуччя. В останній час зростає інтерес до вивчення психологічного благополуччя особистості в контексті професійної діяльності. Це продиктовано інтересом до поліпшення якості професійного життя людини і підвищення ефективності праці. Беручи до уваги той факт, що становлення професійної ідентичності майбутніх фахівців у сфері психології відбувається нині в Україні у надзвичайно складних та нестабільних умовах – як соціально-економічних і військово-політичних, так і соціально-психологічних. Усе це обмежує адаптаційні можливості людини і створює додаткові труднощі, зокрема, у професійній ідентифікації. У професійній сфері людського життя, переживання ідентичності є одним з ключових чинників успішної реалізації людини як професіонала.

Професійна ідентичність майбутнього психолога – динамічна система, яка починає формуватися у процесі професійної підготовки (освіти) та має подальший розвиток у професійній діяльності. Формуючи професійну ідентичність, майбутні психологи корегують власний стиль роботи, починають усвідомлювати свої професійні можливості, вчяться управляти розвитком власної кар'єри, підвищують професійну компетентність.

Вивчення взаємозв'язку професійної ідентичності та психологічного благополуччя студентів-психологів дозволяє істотно просунутися у проблемі вибору особистістю адекватних стратегій, які формують фахівця, підвищують якість життя і сприяють більш повній його самореалізації.

Дослідження взаємозв'язку професійної ідентичності та психологічного благополуччя у студентів психологів 1 та 5 курсів показало, що у досліджуваних групах в невизначеному стані професійної ідентичності спостерігаються розбіжності на високому рівні статистичної значущості ($p \leq 0.01$) на рівні нижче середнього. Цей стан характерний для студентів, які не прийняли на себе жодних соціальних зобов'язань, не мають обраних професійних взірців для наслідування у власній професійній діяльності.

Більшість студентів 5 курсу характеризується сформованою професійною ідентичністю. Це може свідчити, що студенти старших курсів вже пройшли період кризи і сформулювали певну систему значущих для себе цілей, цінностей, визначилися і знають хто вони, і чого хочуть від життя. Досягнута ідентичність студентів-психологів старших курсів являю собою – усвідомлення власної приналежності до певної групи, інтеграцію в цю групу й початок реалізації власних можливостей, професійні плани її чітко визначені, що є результатом осмисленого самостійного рішення.

В показниках студентів першого та п'ятих курсів статусу сформованого стану професійної ідентичності достовірних розбіжностей не було виявлено.

Що у досліджуваних групах на високому рівні задоволеності життям спостерігаються достатні розбіжності на рівні значущості $p \leq 0.01$. Студенти 5-го курсу показали більші показники задоволеність життям і як наслідок психологічного благополуччя. Отримані результати можуть свідчити, що більшість студентів-психологів старших курсів, відчувають себе більш психологічно благополучними, мають більш високий рівень задоволеності життям, здатні при усвідомленні свого життя кожен раз відчувати умиротворення, спокій і гармонію, виявляти позитивні емоції при уявному зіставленні своїх цілей, бажань, намірів, сподівань з фактичними результатами, нинішнього свого стану з минулим, зважування перспектив на майбутнє, порівняння свого життя із життям оточення.

Використавши кореляційний аналіз, ми встановили, що взаємозв'язок між рівнем психологічного благополуччя і професійною ідентичністю виявлено на високому рівні статистичної значущості ($p \leq 0,01$). У зв'язку з чим наша гіпотеза вважається підтвердженою.

Даний результат може свідчити, про те що, усі складові професійної ідентичності та феномену психологічного благополуччя тісно впливають один на одного. Відчуття спільності зі своєї професією, усвідомлення і переживання сенсу життя цілком можна зарахувати до чинників, які створюють душевний комфорт, відчуття задоволеності життям, забезпечують соціальне чи духовне благополуччя особистості.

Враховуючи те що, професія психолога має підвищені професійні ризики (інформаційні перевантаження, емоційні перевантаження, відповідальність, дефіцит часу і тд.) все це вимагає психічного здоров'я, одним з елементів якого є психологічне благополуччя особистості. Психологічне благополуччя самого психолога в роботі психолога відіграє значущу роль. Адже ефективність та успішність психолога, окрім чіткого розуміння ним специфіки психологічних процесів, вимагає від нього і реалізації власних потенцій, тобто психолог сам повинен бути психологічно благополучною особистістю.

Список літератури

1. Ермолаева Е. П. Профессиональная идентичность как комплексная характеристика соответствия субъекта и деятельности / Е. П. Ермолаева. // Психологическое обозрение. – 1998. –№ 2. – С. 34–39.

2. Карпин Г. П. Социальная идентичность и профессиональный опыт личности / Г. П. Каргин. – М.: ПЕРСЭ, 2000. – 361 с.

3. Мищенко Т. В. Становление профессиональной идентичности у студентов педагогического вуза / Т. В. Мищенко. –Ярославль: Лидер, 2005. – 124 с.

4. Шнейдер Л. Б. Профессиональная идентичность: монография / Л. Б. Шнейдер. – М.: МОСУ, 2001. – С. 210-217.

5. Эриксон Э. Г. Идентичность: юность и кризис / Эрик Эриксон. – М.: Прогресс, 1996. – С. 28-45.

6. Якунин В. А. Психология учебной деятельности студентов / В. А. Якунин. – СПб. : Михайлов, 2000. – 348 с.

7. Ядов В. А. Социальные и социально-психологические механизмы формирования идентичности личности / В. А. Ядов. – Самара: Бахрах, – 360 с.